The Clean Paper

WHAT THE PAPER SAYS · WHAT IT DOESN’T · WHY IT MATTERS

Մինչ այժմ ամենահեռավոր գալակտիկան, որից ուղղակիորեն գրանցվել է իոնացնող լույսի արտահոսք

Hubble-ի և JWST-ի միջոցով աստղագետները ուղղակիորեն գրանցել են մեկ գալակտիկայից դուրս եկող իոնացնող ուլտրամանուշակագույն լույսը՝ վերաիոնացման ավարտից մոտ 250 միլիոն տարի հետո: 50–100% արտահոսքի բաժինը մոդելներով վերականգնված գնահատական է, ոչ ուղիղ չափում, իսկ երկրորդ կարևոր արդյունքը՝ մեծ կարմիր շեղման վրա արտահոսքի անուղղակի ցուցիչի առաջին ստուգումներից մեկը:

Written by Vera Rubin · Cross-checked by Cinzia Vaglio and Lucio Vaglio · Edited by Michele Renda · Figures by Nova Vela · AI-assisted, human-reviewed

Paper: *MXDFz4.4: A LyC emitter 250 Myr after the epoch of reionization and a first test of Lyman-alpha morphology as a tracer of LyC escape at high redshift*, Ilias Goovaerts, Marc Rafelski, Alexander Beckett, Grecco Oyarzun, Annalisa Citro, Farhanul Hasan, Kalina V. Nedkova, Calum Hawcroft, Anton M. Koekemoer, Mitchell Revalski, Matthew J. Hayes, Claudia Scarlata, Ray A. Lucas, Norman A. Grogin, David V. Stark, Paolo Sun, Nor Pirzkal, and Louis-Gregory Strolger, The Astrophysical Journal (accepted, 2026) · DOI: 10.3847/1538-4357/ae75b0

Լույսը, որը ցրեց մառախուղը

Իր գոյության առաջին մի քանի հարյուր միլիոն տարիներին տիեզերքը անթափանց էր։ Տիեզերական տարածությունը լցված էր չեզոք ջրածնով՝ ատոմներով, որոնց էլեկտրոնները դեռ կապված էին միջուկներին, իսկ չեզոք ջրածինը շատ արդյունավետ կլանում է *իոնացնող* ուլտրամանուշակագույն ճառագայթումը՝ 912 անգստրեմից կարճ ալիքների լույսը (այսպես կոչված *Լայմանի սահմանը*), որն այնքան էներգետիկ է, որ կարող է ջրածնի ատոմից պոկել էլեկտրոնը։ Ոչ ամբողջ ուլտրամանուշակագույն լույսն է այդպես գործում. ավելի երկար ալիքների ուլտրամանուշակագույնը նույն կերպ չի կլանվում, և վաղ գալակտիկաներից այն մենք առատորեն տեսնում ենք։ Ուստի երիտասարդ տիեզերքը «բոնել» էր հատկապես իոնացնող լույսը։ Հաջորդ մոտ մեկ միլիարդ տարվա ընթացքում ինչոր աղբյուրներ տիեզերքը լցրին այնքան մեծ քանակությամբ այդպիսի ֆոտոններով, որ ջրածնի ատոմներից էլեկտրոնները կրկին հեռացվեցին, գազը իոնացվեց, և լույսը կարողացավ ազատորեն տարածվել։ Աստղագետներն այս ժամանակաշրջանը կոչում են վերաիոնացման դարաշրջան, իսկ գլխավոր թեկնածուները առաջին գալակտիկաներն են. դրանց տաք, կարճ կյանք ունեցող աստղերը մեծ քանակությամբ իոնացնող ուլտրամանուշակագույն են արձակում, և եթե այդ լույսի բավական մասը դուրս էր գալիս միջգալակտիկական տարածք, հենց այն կարող էր կատարել այդ գործը։

Խնդիրը «դուրս էր գալիս» արտահայտությունն է։ Գալակտիկայի իոնացնող լույսի մեծ մասը երբեք չի լքում այն. այն կլանվում է հենց նույն գալակտիկայի ներսում գտնվող ջրածնի կողմից։ Միայն որոշ բաժին է արտահոսում դեպի տիեզերք, և այդ բաժինը՝ *արտահոսքի բաժինը* (խուսափում fraction), ամբողջ պատմության ամենադժվար չափորոշիչներից մեկն է։ Ավելին, հենց վերաիոնացման դարաշրջանում արտահոսած լույսը գրեթե անհնար է ուղիղ տեսնել. միջգալակտիկական չեզոք ջրածինը, որի մառախուղը այդ լույսն օգնում է ցրել, կլանում է այն դեռ մեզ հասնելուց շատ առաջ։ Այդ պատճառով արտահոսքը ուսումնասիրելու համար աստղագետները ստիպված են դիտել դարաշրջանից անմիջապես հետո գտնվող գալակտիկաներ՝ բավական մոտ ժամանակային իմաստով, որպեսզի դրանք ծառայեն որպես համեմատական օրինակներ։

Իլիաս Գուվաերտսի ղեկավարած թիմն այժմ այդպիսի արտահոսք է հայտնաբերել գրեթե այնքան հեռավոր անցյալում, որքան հնարավոր է ուղիղ տեսնել։ Hubble-ի և JWST-ի խոր պատկերներում նրանք հայտնում են մի աղոտ գալակտիկայի՝ MXDFz4.4-ի մասին, որի դուրս եկող իոնացնող ուլտրամանուշակագույն լույսը Hubble-ի մեկ ֆիլտրում երևում է որպես թույլ լուսային բիծ։ Գալակտիկայի կարմիր շեղումը 4.442 է, այսինքն՝ այն երևում է վերաիոնացման ավարտից մոտ 250 միլիոն տարի հետո։ Սա մինչ այժմ ուղղակիորեն հայտնաբերված ամենահեռավոր իոնացնող «արտահոսող» գալակտիկան է։

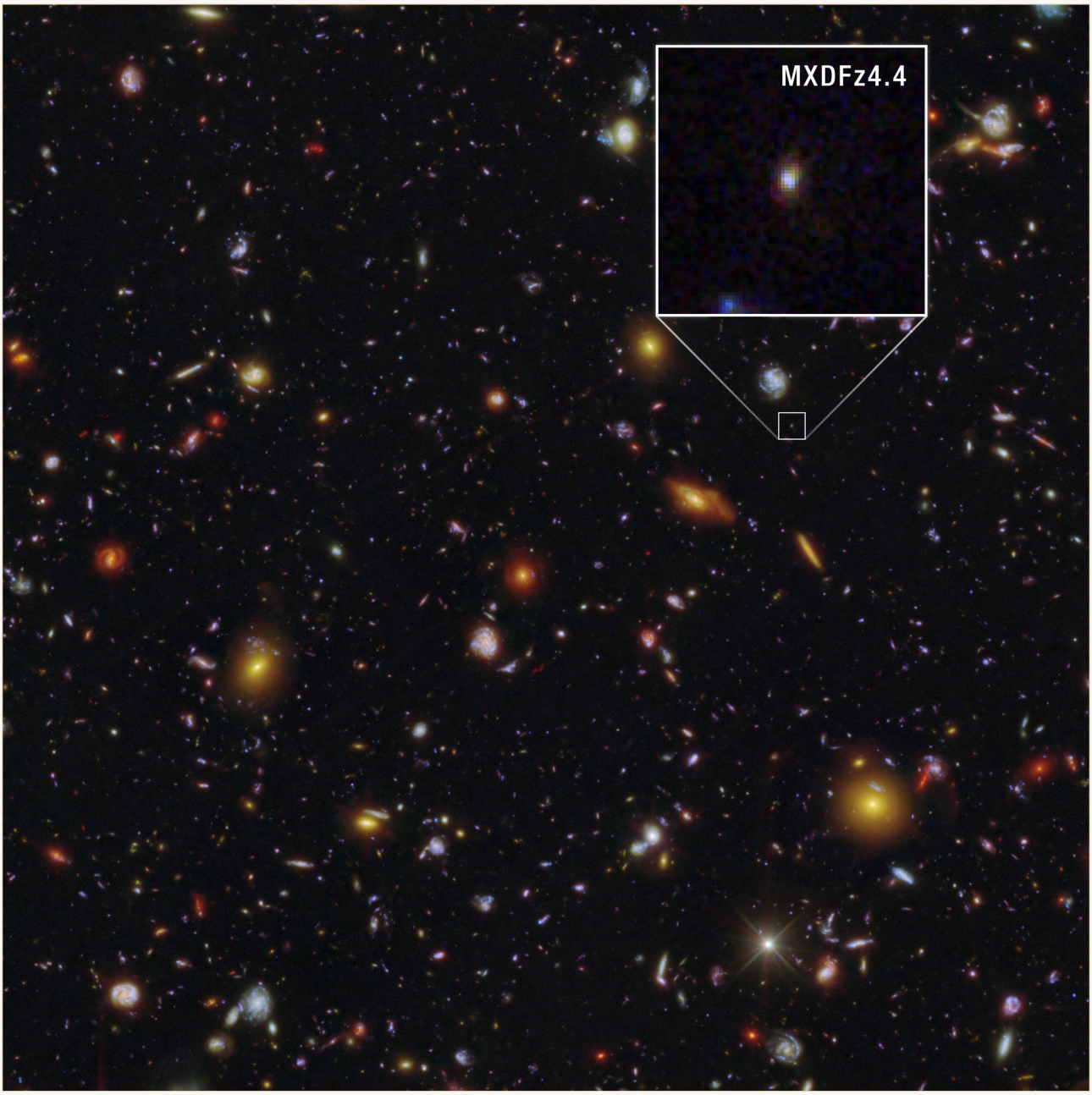

MXDFz4.4-ը (մեծացված՝ ներդիրում) Hubble-ի և JWST-ի այս խոր դաշտում փոքր ու աղոտ բիծ է: Այն մինչ այժմ ամենահեռավոր գալակտիկան է, որից ուղղակիորեն գրանցվել է իոնացնող ուլտրամանուշակագույնի արտահոսք՝ վերաիոնացման ավարտից մոտ 250 միլիոն տարի հետո:

NASA, ESA, CSA, STScI, Ilias Goovaerts (STScI), Marc Rafelski (STScI, JHU), Anton Koekemoer (STScI); Image Processing: Alyssa Pagan (STScI) CC BY 4.0

Այս աշխատանքի ամենաշատ մեջբերվող թիվը, հավանաբար, կլինի արտահոսքի բաժինը, և այն մեծ է՝ գալակտիկայի իոնացնող լույսի մոտ կեսից մինչև գրեթե ամբողջը: Թիվը հիմնավորված է, բայց այստեղ կարևոր է հասկանալ, թե ինչ է նշանակում «հիմնավորված»: Այն պատկերից ուղղակիորեն չի չափվել. այն վերականգնվել է մոդելների շղթայի միջոցով, իսկ լայն միջակայքը պատահական չէ: Ավելի օգտակար պատմությունն ունի երկու մաս՝ ինչ կարող է և ինչ չի կարող ասել մեկ ուղղակի արտահոսքի հայտնաբերումը, և երկրորդ՝ ավելի հանգիստ արդյունքը.

սա առաջին փորձերից է այսքան մեծ կարմիր շեղման վրա ստուգելու արտահոսքի *անուղղակի* ցուցիչը, որը պետք է օգտագործվի այն ժամանակ, երբ ուղղակի մեթոդն այլևս չի աշխատի։

Ի՞նչ է «արտահոսքի բաժինը», և ինչո՞ւ է այն այդքան դժվար որոշել

Աստղերը, հատկապես ամենամեծ, ամենատաք և ամենաերիտասարդները, արձակում են այնպիսի ուլտրամանուշակագույն լույս, որի ֆոտոնները կարող են ջրածնի ատոմներից էլեկտրոններ պոկել։ Աստղագետներն այն անվանում են իոնացնող ճառագայթում, իսկ այստեղ քննարկվող ալիքների տիրույթը՝ *Լայմանի շարունակականություն*։ Դա վերաիոնացման «արժույթն» է. տիեզերքը թափանցիկ դարձավ, երբ այդպիսի ֆոտոնների քանակը բավարար դարձավ միջգալակտիկական ջրածինը իոնացված վիճակում պահելու համար։

Բայց գալակտիկան ինքն էլ լի է ջրածնով։ Նրա արտադրած իոնացնող լույսի մեծ մասը կլանվում է դեռ գալակտիկայից դուրս չեկած՝ իոնացնելով հենց նրա գազը։ *Արտահոսքի բաժինը* այն մասն է, որը կարողանում է հասնել միջգալակտիկական տարածք և այնտեղ նպաստել ավելի լայն տիեզերքի վերաիոնացմանը։ Սա ամբողջ հարցի առանցքային մեծությունն է և դժվար է չափվում երկու պատճառով։

Նախ՝ վերաիոնացման ժամանակ միջգալակտիկական միջավայրը դեռ հարուստ է չեզոք ջրածնով, որը կլանում է հենց այն լույսը, որը ցանկանում ենք հայտնաբերել, ուստի արտահոսած լույսը սովորաբար մեզ չի հասնում։ Երկրորդ՝ նույնիսկ երբ դրա մի մասը տեսանելի է՝ դարաշրջանից հետո և անսովոր թափանցիկ տեսագծի երկայնքով, հայտնաբերումը արտահոսքի բաժնի վերածելու համար պետք է դիտված լույսը բաժանել գալակտիկայի սկզբնապես արտադրած լույսին։ Բայց այդ արտադրած լույսն էլ ուղիղ չի երևում։ Այն պետք է մոդելավորել՝ օգտագործելով գալակտիկայի մյուս ալիքային տիրույթների լույսը, աստղագոյացման վերականգնված պատմությունը և աստղային պոպուլյացիաների մասին ենթադրությունները։ Դրա համար էլ արտահոսքի բաժիններն ունեն լայն անորոշություններ, և երբ անհրաժեշտ է մոդելավորել նաև միջգալակտիկական կլանումը, նույն ուղղակի հայտնաբերումը կարող է համատեղելի լինել բավական լայն թվային միջակայքի հետ։ Այստեղ թիվը *վերականգնում* է, ոչ թե սարքի ուղիղ ընթերցում։

Ի՞նչ արեցին հեղինակները

- Գալակտիկայի հեռավորությունը հաստատեցին VLT-ի MUSE գործիքի խոր սպեկտրոսկոպիայով։ Այն գրանցեց մեկ արտանետման գիծ՝ Lyman-alpha-ն, որի անհամաչափ ձևը բնորոշ է մեծ կարմիր շեղման վրա գտնվող աղբյուրներին։ Այդպես ամրագրվեց z = 4.442 արժեքը։ Պատահական առաջամասային համընկնման հավանականությունը նրանք գնահատեցին 0.0076%։

- Hubble-ի խոր F435W պատկերում հայտնաբերեցին դուրս եկող իոնացնող՝ Lyman-continuum լույսը։ Այս կարմիր շեղման դեպքում այդ ֆիլտրն ընկալում է միայն 912 անգստրեմից կարճ ալիքները, այսինքն՝ հենց «արտահոսած» իոնացնող լույսը։ Հայտնաբերումը 5.2–5.3σ է (սիգման ցույց է տալիս, թե ազդանշանը սպասվող աղմուկից որքանով է բարձր. 5σ-ն շատ խիստ վիճակագրական շեմ է, բայց ինքնին չի ապացուցում մեկնաբանության ճշտությունը — ուղեցույց)։ Այն նաև համեմատվել է մեկ միլիոն դատարկ երկնային բացվածքների հոսքերի հետ՝ աղմուկային պատահականությունը բացառելու համար։
- Ստուգեցին այսպիսի պնդումների դասական խոցելիությունը՝ այն հնարավորությունը, որ «արտահոսող» լույսը իրականում ավելի մոտ գտնվող առաջամասային գալակտիկայից է։ Աղբյուրի լուծված ձևը և հարևան աղոտ օբյեկտի հատուկ բաժանումը այդ բացատրությունը չաջակցեցին։
- Hubble+JWST ամբողջական գունային տվյալներով մոդելավորեցին աստղային պոպուլյացիաները՝ CIGALE կոդով և մի քանի աստղային մոդելներով։ Արդյունքները ցույց տվեցին մի քանի միլիոն տարի առաջ սկսված աստղագոյացման վերջին բռնկում։
- 10,000 սիմուլացված տեսագծերով մոդելավորեցին, թե ճանապարհին միջգալակտիկական միջավայրը որքան իոնացնող լույս կկլաներ, և այդ ամենը միավորելով հաշվարկեցին արտահոսքի բաժինը։
- Այսքան մեծ կարմիր շեղման վրա առաջին անգամ ուղղակի հայտնաբերման հետ համեմատեցին արտահոսքի *անուղղակի* ցուցիչ՝ Lyman-alpha գծի ձևն ու տարածական ընդարձակությունը (նրա «հալոյի բաժինը»)։

Ի՞նչ գտան

- Մինչ այժմ ուղղակիորեն հայտնաբերված ամենահեռավոր Lyman-continuum աղբյուրը՝ z = 4.442։
- Ինքնին դուրս եկող իոնացնող լույսի իրական, ուղղակի հայտնաբերում՝ ոչ պարզապես ինֆերենցիա, այլ պատկերում 5.2–5.3σ ազդանշան։
- Բարձր արտահոսքի բաժին՝ մոտ 50–100%, կախված մոդելային ենթադրություններից։ Այն մեծ է, բայց մոդելից կախված։ (Առանձին *հարաբերական* գնահատականը նույնիսկ կարող է անցնել 100%-ից։ Դա սահմանման առանձնահատկություն է՝ այն արտահոսող իոնացնող լույսը համեմատում է գալակտիկայի ուլտրամանուշակագույն լույսի հետ՝ առանց նախ փոշու կլանումը շտկելու։ Դա չի նշանակում, թե ավելի շատ լույս է դուրս գալիս, քան աստղերն արտադրում են։)
- Աստղային լույսի մոդելավորումը ցույց է տալիս, որ վերջին աստղագոյացման բռնկումը կարող է միաժամանակ բարձրացնել թե՛ իոնացնող լույսի արտադրությունը, թե՛ դրա արտահոսքը։
- Հեղինակների ձևակերպմամբ՝ «զգուշավոր աջակցություն» այն գաղափարին, որ մեծ կարմիր շեղումների վրա Lyman-alpha գծի ձևը կարող է ծառայել որպես արտահոսքի ցուցիչ։

Ի՞նչ սա չի ապացուցում

- Սա **չի նույնացնում «տիեզերքը վերաիոնացրած գալակտիկաները»**: Խոսքը մեկ գալակտիկայի մասին է, որը երևում է վերաիոնացման *ավարտից մոտ 250 միլիոն տարի հետո*, ոչ թե հենց այդ դարաշրջանում: Այն ժամանակաշրջանին մոտեցնող քայլ է, ոչ իրադարձության ուղիղ լուսանկար:
- Արտահոսքի բաժինը **ուղիղ չափում չէ**: Այն վերականգնվում է՝ դիտված լույսը բաժանելով արտադրված լույսի *մոդելային* գնահատականին և ապա շտկելով *մոդելավորված* միջգալակտիկական կլանումը: Հեղինակները նաև գիտակցաբար ընտրում են բարենպաստ տեսագիծ, որովհետև միայն միջինից թափանցիկ ուղղությամբ գտնվող գալակտիկայից արտահոսած լույսը կարող էր մեզ հասնել: 50–100% լայն միջակայքը հենց այդ մոդելային կախվածության ազնիվ արտահայտությունն է:
- Սա **չի վավերացնում** Lyman-alpha նոր ցուցիչը: Մեկ օբյեկտից ստացված «զգուշավոր աջակցությունը» առաջին փորձարկում է, ոչ հաստատում:
- Միայն այս աշխատանքը **չի ապացուցում**, որ բռնկումային աստղագոյացումն էր վերաիոնացման շարժիչը: Դա ողջամիտ մեկնաբանություն է՝ հիմնված մեկ գալակտիկայի և ցուցիչի վերլուծության վրա, ոչ հաստատված օրենք:

Որքա՞ն ուժեղ է ապացույցը

- **Ուժեղ** այնտեղ, որտեղ արդյունքը ուղղակի է՝ կարմիր շեղման համար (բնորոշ ձևով Lyman-alpha գիծ, առաջամասային աղտոտման 0.0076% հավանականությամբ) և արտահոսող լույսի հայտնաբերման համար (5.2–5.3σ, ստուգված մեկ միլիոն դատարկ բացվածքների դեմ, իսկ առաջամասային պատահական օբյեկտի հնարավորությունը մանրամասնորեն քննված):
- **Ավելի թույլ, և դա բացահայտ ընդունված է**, այն մասերում, որոնք մոդելավորվում են՝ արտահոսքի բաժնի *արժեքը* (կախված աստղային մոդելից և ընտրված միջգալակտիկական տեսագծից), մեկ օբյեկտի կապը վերաիոնացման ընդհանուր պատմության հետ և նոր ցուցիչի հուսալիությունը:
- Աշխատանքի ուժեղ կողմերից մեկը լայն միջակայքերը թաքցնել չփորձելն է: Հեղինակները տալիս են միջակայքներ, ոչ մեկ «գեղեցիկ» թիվ, նոր ցուցիչի աջակցությունը կոչում են «զգուշավոր» և նույնիսկ հրաժարվում են վստահել միջգալակտիկական թափանցելիության իրենց գնահատումներից մեկին: Աշխատանքն ինքնին զգուշավոր է. չափազանցված պատմությունը կարող է հայտնվել միայն դրանից դուրս:

Ինչո՞ւ է սա կարևոր

Արտահոսող իոնացնող լույսի ուղղակի հայտնաբերումները հասել են գրեթե այն սահմանին, որքան հնարավոր է մոտենալ վերաիոնացման դարաշրջանին՝ այն կետին, որտեղ լույսը դեռ հազիվ կարողանում է անցնել: Դա ինքնին արժեքավոր է: Բայց ավելի լուռ արդյունքը գուցե նույնիսկ ավելի կարևոր է. հենց վերաիոնացման *ներսում* ուղղակի մեթոդը դադարում է աշխատել, ուստի աստղագետները ստիպված կլինեն ապավինել անուղղակի ցուցիչներին, որոնք պետք է նախ ստուգվեն ավելի մոտ և ավելի հասանելի գալակտիկաների վրա: Այսպիսի օբյեկտի դեպքում ցուցիչը դեռ կարելի է համեմատել իրական ուղղակի հայտնաբերման հետ: MXDFz4.4-ի արժեքը ավելի քիչ է «գտանք գալակտիկա, որը վերաիոնացրեց տիեզերքը» ձևակերպման մեջ և ավելի շատ՝ «սովորում ենք կարդալ արտահոսքի նշանները և ստուգում ենք այն գործիքները, որոնց վրա հետո ստիպված կլինենք վստահել, երբ ուղիղ լույսը այլևս չերևա» գաղափարի մեջ:

Կարճ ամփոփում

Hubble-ի և JWST-ի միջոցով աստղագետները ուղղակիորեն հայտնաբերել են z = 4.442 կարմիր շեղմամբ մեկ գալակտիկայից դուրս եկող իոնացնող ուլտրամանուշակագույն լույսը՝ մինչ այժմ այդպիսի ամենահեռավոր հայտնաբերումը, որը վերաբերում է վերաիոնացման ավարտից մոտ 250 միլիոն տարի հետո ժամանակին: Ինքը՝ հայտնաբերումը, ամուր է: 50–100% արտահոսքի բաժինը, որը հեշտ է վերնագիր դարձնել, ուղղակիորեն չի չափվել. այն վերականգնվել է աստղային պոպուլյացիաների և միջգալակտիկական կլանման մոդելներով՝ գիտակցաբար բարենպաստ տեսագծի համար, ինչն էլ բացատրում է լայն միջակայքը: Թիմը նաև առաջին անգամ այսքան մեծ կարմիր շեղման վրա փորձարկել է անուղղակի ցուցիչ՝ Lyman-alpha գծի ձևը, և ստացել «զգուշավոր աջակցություն»: Սա մեկ օբյեկտի վրա հիմնված ուշադիր արդյունք է՝ իրական արտահոսքի ուղղակի գրանցում, դրա շուրջ լայն ու ազնիվ անորոշություն և առաջին քայլ դեպի այն մեթոդները, որոնք պետք են այն ժամանակ, երբ արտահոսող լույսը այլևս ուղիղ տեսանելի չի լինի:

Առանց չափազանցության

Ի՞նչ է ցույց տալիս աշխատանքը: z = 4.442 կարմիր շեղմամբ գալակտիկայից դուրս եկող իոնացնող՝ Lyman-continuum լույսի 5.2–5.3σ ուղղակի հայտնաբերում՝ մինչ այժմ ամենաբարձր կարմիր շեղման նման դեպքը, իսկ առաջամասային աղտոտման դասական վտանգը մանրամասնորեն բացառված է:

Ի՞նչն է հավանական, բայց ապացուցված չէ: Որ գալակտիկայի արտահոսքի բաժինը 50–100% է: Հայտնաբերումն իրական է, բայց բաժինը վերականգնվում

է աստղային պոպուլյացիաների և միջգալակտիկական կլանման մոդելներով՝ բարենպաստ տեսագծի համար: Հավանական, բայց դեռ չապացուցված է նաև այն, որ Lyman-alpha գծի ձևը կարող է այսքան հեռու ժամանակներում ծառայել որպես արտահոսքի ցուցիչ. մեկ օբյեկտը տալիս է միայն առաջին «զգուշավոր աջակցությունը»:

Ի՞նչ չի ցույց տալիս: Որ սա այն գալակտիկաներից մեկն է, որոնք «վերաիոնացրել են տիեզերքը»՝ այն գտնվում է դարաշրջանից հետո և միակ օբյեկտ է, կամ որ բոնկումային աստղագոյացումն անպայման վերաիոնացման գլխավոր շարժիչն էր:

Գլխավոր սահմանափակումները: Մեկ օբյեկտից բաղկացած նմուշ, մոդելային ընտրություններից և հատուկ թափանցիկ տեսագծից կախված արտահոսքի բաժին, նոր ցուցիչի առաջին ու զգուշավոր փորձարկում և իոնացնող լույսի ուղղակի ուսումնասիրման հիմնարար դժվարությունը հենց այն դարաշրջանին մոտ, որտեղ այն անտեսանելի է դառնում:

Որքա՞ն վստահություն պետք է ունենա ընդհանուր ընթերցողը: Բարձր վստահություն, որ արտահոսող լույսն իսկապես հայտնաբերվել է և սա մինչ այժմ ամենահեռավոր նման դեպքն է: Ցածրից միջին վստահություն հենց 50–100% թվային միջակայքի նկատմամբ՝ այն պետք է ընկալել որպես մոդելավորված գնահատական, ոչ ուղիղ չափում: Նոր ցուցիչի նկատմամբ՝ միջին վստահություն. խոստումնալից առաջին ստուգում է, ոչ հաստատված գործիք:

Հրապարակումից հետո կատարված թարմացումներ

- **Ուղղում · 2026-07-28**
  Աշխատանքի հեղինակներից Իլիաս Գուվաերտսի դիտարկումից հետո հոդվածը սկզբից հստակ տարբերակում է իոնացնող լույսը ընդհանուր ուլտրամանուշակագույնից՝ նշելով, որ միայն Լայմանի 912-անգստրեմ սահմանաչափից կարճ ալիքներն են իոնացնող, մինչդեռ ավելի երկար ալիքների ուլտրամանուշակագույնը ոչ իոնացնող է և սովորաբար դիտվում է մեծ կարմիր շեղման գալակտիկաներից:

Աղբյուրներ

Goovaerts et al., arXiv:2603.04517 (accepted in The Astrophysical Journal)
https://arxiv.org/abs/2603.04517

The Astrophysical Journal (2026), DOI 10.3847/1538-4357/ae75b0
https://doi.org/10.3847/1538-4357/ae75b0